

Obredno-glazbeno oblikovanje pjesme prije evanđelja i naviještanja evanđelja

Ivan Šaško

Čitanje evanđelja tvori vrhunac službe Riječi. Krist je prisutan u svojoj Riječi. Čitava Biblija posjeduje dostojanstvo Božje riječi, ali za nas kršćane sva su pisma usmjerena prema evanđelju. Zbog toga liturgija naviještanja evanđelja okružuje obredima koji naglašavaju tu posebnu važnost.

Značenje obrednih elemenata

Središte navještanja Božje riječi u kršćanskoj liturgiji nalazi se u evanđelju. Njegovo je naviještanje bilo iznimno važno kroz cijelo razdoblje povijesti kršćanske liturgije, osobito unutar euharistijskoga slavljenja.

Čitanje evanđelja tvori vrhunac službe Riječi (Usp. OLM/RMČ 13; SC 7). Krist je prisutan u svojoj Riječi. Čitava Biblija posjeduje dostojanstvo (najviše) Božje riječi, ali za nas kršćane sva su pisma usmjerena prema evanđelju. Zbog toga liturgija naviještanja evanđelja okružuje obredima koji naglašavaju tu posebnu važnost.

Evanđelistar se na početku stavlja na oltar, on je žintroniziran⁷. Oltar je simbol samoga Krista, središta zajednice. Jedino što se stavlja na oltar jesu euharistija i evanđelistar. U skladu sa starim obrednicima, biskup je u oltar stavljao zapis početaka četiriju evanđelja zajedno s relikvijama mučenika. Znamo također da je tijekom održavanja koncila evanđelistar bio svečano izložen na oltaru, želeći time označiti da sam Krist, osobno predsjedava u zajednici okupljenoj u njegovo ime. Drugi vatikanski sabor na primjeren je način vratio značenje žintronizacije evanđelja⁸.

Značenje toga obreda je jasno: kad đakon uzima evanđelistar s oltara da bi navijestio evanđelje s ambona, obred je već unaprijed označio ono što piše SC 33: "Doista, u liturgiji Bog govori svojem puku, a Krist sveudilj navješćuje evanđelje. Sa svoje pak strane puk Bogu odgovara pjevanjem i molitvom."

Postoje i molitve onih koji naviještaju evanđelje, bilo da je riječ o svećeniku bilo da se radi o đakonu kojega prije

naviještanja blagoslivlje svećenik: "Gospodine, molim blagoslov." "Gospodin ti bio u srcu i na usnama: da dostojno i prikladno navijestiš njegovu Blagu vijest: u ime Oca i Sina ✠ i Duha Svetoga." Sam svećenik moli: "Svemoguću Bože, očisti mi srce i usne da mogu dostojno navijestiti tvoju svetu Blagu vijest."

U ovome prilogu ne govorimo samo o pjevanju evanđelja, nego o obrednome kontekstu i glazbenome oblikovanju s elementima koji su nositelji glazbenoga izražaja. Zbog toga je i ovdje primjerena sintagma glazbeno oblikovanje izražaja koji se sastoji od poklika (najčešće *Aleluja*) i samoga navještanja evanđeoske Božje riječi.¹

Pozdrav evanđelju: poklik prije (i nakon) evanđelja Teološko-povijesni podatci²

Aleluja je sastavljena od dvije hebrejske riječi: *Hallelu-JH* (= "slavite Gospoda"). Izvor je psaltir Staroga zavjeta (tzv. *alelujatski psalmi*: Ps 113-118; Ps 145-150, ali i drugi, kao što su: Ps 104-106; 110-112; 114-135). Poznata nam je responzorijska uporaba u kontekstu sinagoge i u kontekstu židovskoga pashalnoga sedera.

U razdoblju helenističkoga judaizma ovaj poklik odzvanja i kao zaseban poklik, da bi se označilo slavlje (usp. *Tob* 13,18; *Mak* 7,13). Radi dobivanja potpunijega pogleda na kršćansku liturgijsku uporabu, može se posegnuti za odlomkom koji su očito rabili crkveni oci: Dj 19, 1-17, ali jednako su tako govorljivi i drugi himni.

U liturgijskim slavljinama Novoga zavjeta poklik *Aleluja* (često obogaćen *jubilusom*)

poprima naglasak Vazmenoga otajstva, odnosno Kristove pobjede nad smrću. Na taj se način koristi pretežito u kontekstu 'gospodstva', vladavine i kraljevanja nad svim stvorenim, kako je to slučaj nedjeljom, ali i na sprovodima. Iz istočnih liturgija (osobito jeruzalemske) korištenje toga poklika proširit će sa na sve zapadne obrede.³

Doslovno značenje usklika ostaje neprevedeno. Već sv. Jeronim i sv. Mario Viktorin⁴ te sv. Ambrozije primjećuju da se nikad nije htjelo prevesti ga na druge jezike.⁵

Radi jasnije dokumentacije o 'liturgijskoj' uporabi trebalo je dočekati vrijeme crkvenih otaca (sv. Jeronima, sv. Ambrozija, sv. Augustina). *Aleluja* je na Istoku ušla u ustroj euharistijskoga slavlja krajem 4. st. Dijelom rimskoga euharistijskoga slavlja postaje procvatom *scholae*, odnosno kad je oblikovan gradual (od staroga pripjevnog psalma) te druge antifonalne pjesme.

Njegov glazbeni razvoj posebno je snažan od 7. st., a uporaba poklika

Kadionica iz Stare Vrljke

Aleluja postaje općenitom u doba pape Grgura Velikog († 604.). Taj ga papa proširuje izvan vazmenoga vremena, osim u korizmima, kad se ne pjeva ni u jednome povijesnome razdoblju. *Schola cantorum* razrađuje i retke preuzete osobito iz alelujatskih psalama, no ne ograničuje se samo na njih već koristi i druge svetopisamske izvore. Smještanje poklika u strukturu pjevanja evanđelja nije jednooblično u svim obredima. Tako u hispanjskome obredu poklik *Aleluja* ne dolazi prije nego nakon navještaja evanđelja, dok je za rimski obred pridržano pjevanje prije evanđelja.⁶

Odnos između poklika *Aleluja* i evanđelja (slavnoga dolaska Gospodnjega) jasno je posvjedočen. Naime, on nije pjesma koja slijedi nakon nekoga čitanja. To potvrđuju i liturgijska slavlja na Istoku te mise ređenja na Zapadu kao i tumačenja u *Explicationes Missae*.⁷

Forma te pjesme jest usklik, poklik,⁸ zaziv – *allelu* – kojemu se dodaje *jubilus* na završnu silabu *JH*. *Jubilus* je vjerojatno nadahnut urešivanjem pripjevnoga psalma. Redak je tražio ponavljanje dajući velike mogućnosti formi koja je rođena susljednim stratifikacijama.

O obogaćivanju zaziva *Aleluja* s pomoću obilatih malizmi iznimno je rječit svjedok

Amalarije.⁹ On govori o veoma dugim melodijama iz kojih svoje podrijetlo vuku novi redci i sekvencije. Prvi redci preuzimani su posebno iz psaltira, ali kasnije su stvarani na puno slobodniji način.

Ustrojbeno učvršćivanje toga obreda ipak je nesuđeno, diskontinuirano. U rimskim knjigama (*antifonarima* i *cantatarima*) koje odražavaju praksu vremena oko 8. st., aleluja već ima jedan ili više redaka koji su zatim svedeni na samo jedan redak. Ti su redci čvrsto određeni samo za najvažnije blagdane. Suprotno tomu, u *Kodeksu iz Chartresa* 47 (iz 10. st.) oni još ne postoje. Puno je redaka koji su napisani na rubovima, a pjevaču je dana mogućnost izabiranja nekoga od njih (*quale volueris*). Kao primjer nepsalamskoga redka može se navesti "Vidimus stellam..." (*Vidjesmo zvijezdu*), a kao nebiblijski redak "Dies sanctificatus illuxit" (*Dan presveti osvanu*).

Gregorijanski *repertoire*, skupa s velikim brojem izvornih melodija nudi taj zaziv s tri "pečata": u II., IV. i VIII. modusu. Od 10. st. u rukopisima se poklici *Aleluja* umnažaju, da bi se kasnije glazbeno razvili usvajajući "tematizam", ponavljanje, oponašanje i druge glazbene procese, strane duhu gregorijanske klasike. Javljaju se kao vlastite pjesme za razne prigode: slobodno stvorene kako za blagdane tako i za zajednička svetačka slavlja.

U prvo vrijeme najkarakterističnije *Prose* koje će se odvojiti od preobilnih melizmi u aleluja, sačuvat će karakterističan odjek slova i glasa »a«. Izvan mise cvjetaju poklici *Aleluja* (ili nizovi tih poklika), prisutni kao radosna punktuacija (naglašivanje) u vazmeno-krsnim vesperama Rimske crkve (zvanima *gloriosum officium* – prema Amalarijevu svjedočanstvu). Oni postaju dodatkom antifonama, redcima, responzorijima i postaju karakterističnima za časoslov. Također su pokazatelji blagdana i slavlja, posebno u najsvečanijim trenucima glavnih časova i u vazmenome vremenu. Kasnije se poklik *Aleluja* dodaje i drugim vrstama molitava (npr. *Regina caeli*).

U srednjemu vijeku¹⁰ *Aleluja* se pridružuje alegorijskomu i odgojnomu čitanju s pomoću spisa kakvi su veoma rašireni *Expositiones missae* (osim već navedenih svjedočanstava) pisaca kao što su: Ivan iz Avranches, Honorije Autunski, Sikard iz Cremona.¹¹

Aleluja se na Zapadu nikad ne čuje u korizmima, o čemu svjedoči Beda (*Hom.* II, 16) primjećujući da "nova eius repetitio maiorem gratioemque paschalibus sollempniis honorificentiam reddit et splendorem". Ta će se šutnja proširiti na pokorničko razdoblje, počevši od preduskrsne 'sedamdesetnice'.¹²

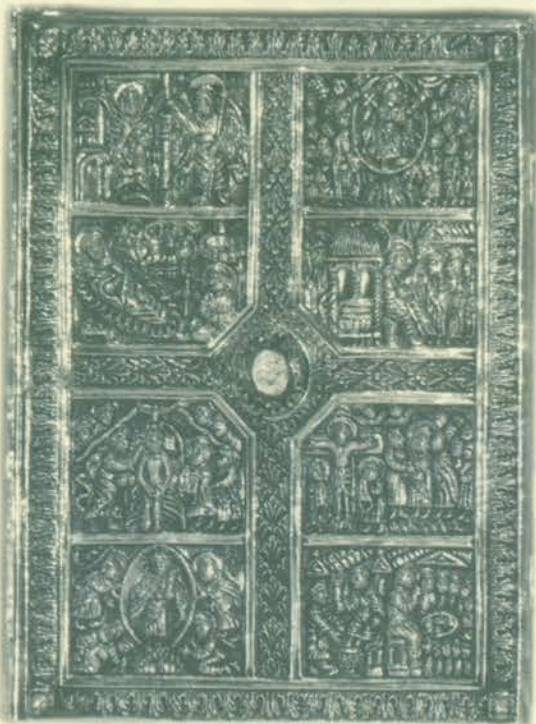
Valja – u skladu s ukusom obredne dramatizacije – spomenuti srednjovjekovnu službu tzv. "ukapanja *Aleluje*". Ta je služba bila povezana s Večernjom koja je prethodila sedamdesetnici.¹³ Kao paralela tomu obredu nastaje i "uskrišavanje *Aleluje*" u vazmenome bdjenju s trostrukim pjevanjem na svaki put višem tonu. Tako kristološko i eshatološko tumačenje (potvrđeno od strane Augustina, a kasnije i Amalarija¹⁴) dolazi do svoga vrhunca.

Još jedno zanimljivo povijesno svjedočanstvo ne tiče se izravno poklika *Aleluja*, već pjevanja retka (*versus*) koji prati procesiju s evanđelistarom. Klasičan je primjer sanktgalenske kompozicije, pripisane Hartmannu († 925.) s dvostrukim pripjevom: "Sacrata libri dogmata... / Cunctis stupensa gentibus". Riječ je o značajnome prethodništvu koje bi moglo imati i svoju aktualizaciju.

Sadašnje stanje

Aleluja je dakle, (kao i pjesma prije evanđelja u korizmima) procesijska pjesma počasti evanđelju. U redovitim slučajevima danas služba Riječi predviđa pjevanje poklika *Aleluja* s dodatnim retkom. Tomu nasuprot u korizmenome vremenu nalazi se žzazivna, aklamacijska antifona' koja nije alelujatska. Sadašnje norme glede poklika *Aleluja* u misi obrađuju se u nekoliko brojeva *Opće uredbe Rimskoga misala* (usp. br. 62, 64, 212) i *Reda misnih čitanja*.

U misi je pokliku *Aleluja* dana specifična funkcija uvođenja u navještanje evanđelja. Radi se o 'žpozdravu' koji u izvođenju i glazbenomu oblikovanju treba biti ispunjen začudnošću, divljenjem, radošću i snagom u dosljednosti s radosnim događajem kršćanske novosti. To nije tumačenje nekoga od prethodnih čitanja, ali nije niti jednostavno praćenje procesije. To je pjesma koja *tvori obred*, odnosno samostojni obredni čin u povezanosti s cjelokupnim programom. To ne znači da u sebi ne sadrži i element *praćenja*

Zagrebački evanđelistar

procesijskoga obreda uvoda u naviještanje evanđelja. U tome je slučaju potrebno uskladiti gibanja. Kad se pjeva Aleluja svi trebaju stajati (jer to nije znak za ustajanje!), kako bi prihvatili i pozdravili Gospodina.

Poklik *Aleluja* može intonirati pjevač, zbor ili pak svi vjernici. Ipak, dobro je čuvati dinamiku glazbenoga rasta (*crescendo*): od pjevača prema zboru do zajednice koja pjeva zajedno sa zborom. *Aleluja* se može ponoviti na završetku evanđeoskoga navještaja. To je znakovito osobito u misama kojima predsjeda biskup kojemu se pruža evanđelistar, da bi mu poljupcem iskazao čašćenje.

Zanimljivo je također da postoji odredba koja dopušta ispuštanje poklika *aleluja* kad se on ne pjeva. Time se želi naglasiti njegova sadržajana vrijednost koja provire iz snage pjevanja.

Za korizmeno su vrijeme predviđene razne zazivne formule koje prati uvodni tekst u pojedino evanđelje. Ne nedostaju prihvatljiva izvedbena ostvarenja u različitosti oblika. Ono što bi trebalo izbjegavati svakako je spajanje alelujatskih melizmi s korizmenim vremenom i njegovim tekstovima. Korizma mora imati svoju zasebnu glazbenu vrijednost i melodije poklika aleluja ne mogu se rabiti kao tipske melodije za bilo koju drugu vrstu tekstova unutar obrednoga programa.

Tekst

Da bi se na primjeren način pristupilo raspravi o tekstovima vezanim uz poklik *Aleluja*, dobro je prisjetiti se da je on dio psalamske zbilje. To su bitno psalmi hvale, proslave i zahvale. Skupina psalama 113-118 tvori *Hallel*. Njih je pjevao i Krist na Posljednjoj večeri (usp. Mt 26,30). Tako je *Aleluja* kao i usklik "Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje" (Ps 118.126) među najstarijim pjesmama euharistijskog slavlja.

Po svome radosnom i pobjedničkom obilježju, *Aleluja* priziva pjesmu otkupiteljeve Crkve. U progonstvu stari Tobit ne prestaje sanjati o Jeruzalemu u kojemu će čak i kuće klicati *Aleluja* (Tob 13,17).

U Novome zavjetu taj se poklik može naći samo u *Knjizi Otkrivenja* (Otk 19,1-7) gdje se govori o padu Babilona. Pjesma nebeske liturgije u Otkrivenju podijeljena

je u tri zbora. Prvi se tiče svih nebeskih bića. Drugi čine dvadeset i četiri starješine i četiri živa bića. Oni su bez dvojbe anđeli božanskoga dvora koji nadziru upravljanje svijetom. Treći je zbor mnoštvo otkupljenih koji pjevanjem *Aleluja* slave početak Božjega kraljevstva.

Postoji i četvrti zbor, tj. zbor vjernika koji tijekom euharistijskih slavlja zazivaju Božju prisutnost u njegovoj Riječi i to usklikom *Aleluja*. Zapravo je nebeska liturgija kontekst u kojemu naša zemaljska liturgija pronalazi svoj smisao.

Zamjena riječi u korizmi ne znači smanjenje hvalbene dimenzije. Oba teksta znače isto, a liturgija im daje drukčiju obojenost u tome liturzijskom vremenu, s manje radosna ušhita. Obojenost dakle, a ne promjena smisla.

Glede redaka koji se pjevaju između poklika, vidljivo je da novi lekcionar naglašava uvođenje u sadržaj evanđelja. U tome je smislu obnova lekcionara bila uspješna. Neki su tekstovi briljantni i s biblijskoga i s pastoralnoga gledišta. Postoje tekstovi koji se mogu rabiti u raznim (bilo kojim) prigodama, jer su usredotočeni na otajstvo Riječi. Evo nekoliko primjera: "Govori Gospodine, sluga tvoj sluša." (1Sam 3,9); "Ti imaš riječi života vječnoga" (Iv 6,69); "Posveti ih u istini; tvoja je riječ istina." (Iv 17,17).

Ostali su dani za pojedine nedjelje i slavlja, a preuzeti su iz evanđelja dana. Posebno su snažni i dobro izabrani tekstovi korizmenih nedjelja ciklusa A (npr. 1. korizmena nedjelja: "Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta." Mt 4,4). To se lako može provjeriti i u ostalim nedjeljama koje u središtu tematike imaju: preobraženje, otajstvo žive vode, svjetla i života.

Glazba

Glazba odijeva biblijske riječi u ruho svečanosti i radosti. U svojem pismu¹⁵ sveti Jeronim pripovijeda da je na sprovodu njegove prijateljice Fabiole *Aleluja* odjeknula tako snažno da je krov crkve podrhtavao. Iako se u tome izričaju valja tražiti metaforičku vrijednost, jasno je da takva vrsta pjevanja nije jednaka pjevanju psalama. Višeglasje je dobrodošlo, ali samo ako naglašava značenje teksta. U zlatno doba *plainchanta* posebno je snažno bio

razvijen *jubilus* (melodija koja je ukrašavala silabu 'ia' u riječi *Allelu-ia*).

Aleluja u uskrsnome vremenu istinska su čuda kreativnosti melodijskoga izražaja i beskrajna radost u veličanju Gospodnjega imena. To su zacijelo neka od najbogatijih ostvarenja vokalnih kompozicija. Da bi se tako nešto moglo ostvariti i u novim liturzijskim programima i na narodnome jeziku valja imati puno znanja i sposobnosti. No, genijalnost često znači i puno strpljivosti. U umjetnosti je naporno čekati nadahnuće, ali ga je lako prepoznati.

Premda se nekomu danas *jubilus* može činiti kao gomilanje nota, u starini je postojalo prilično precizno duhovno značenje koje tumači sv. Augustin ("Sonus quidam est laetitiae sine verbis."¹⁶). Onaj tko pjeva izražava radost zbog Božje riječi, ali kad ta radost više ne može biti obuhvaćena riječima, tada prelazi u nešto što nadilazi verbalni izričaj. Kao da srce govora pod težinom nesposobnosti da izrazi samo sebe. I tko je razlog toga jubilaranja ako ne neizrecivi Bog? Budući da je Bog neizreciv i ne može ga se staviti u riječi, a ujedno se ne može ni šutjeti, što preostaje nego da se srce raduje bez riječi?

Cilj pjevanja nije samo navještaj razumljive poruke, nego je pjesma upućena ljudskim osjećajima i ozračju ljepote. Glazba ulazi u prostor nediskurzivnoga, zahvaćajući cjelovitost osobe. Prenošenje poruke dakle nije moguće svesti na riječ. *Jubilus* je glazbi ono što je smiješak radosti i što su suze tuzi. Kao što kaže sv. Augustin: "To je radost bez riječi."

Crkveno gregorijansko pjevanje, *plainchant*, uči nas s pomoću *jubilusa* da liturgija ne treba samo dobre tekstove i dobar književni ustroj, nego i lijepe melodije. Neke note mogu izgledati beskorisnima a ujedno su neophodne na lirskoj razini. U glazbi je beskorisna samo prosječnost i površnost.

Budući da je *Aleluja* poklik Kristu prisutnomu u Riječi, trebaju ga pjevati svi sudionici liturgije. Bilo bi poželjno da retke pjeva zbor, a ne solist, osobito ako je solist pjevao pripjevni psalam. Ako zajednica nauči tekst i melodiju, nema razloga da ne pjeva i poklik i redak.

Ostaje pitanje koji je glazbeni oblik najprimjereniji za poklik *Aleluja*. Bilo bi dobro rabiti dvostruki ili trostruki usklik

Aleluja. To daje izričaju bolji glazbeni ritam. Često se redak može podijeliti na dva dijela, a nakon svakoga se pjeva *Aleluja*. Svečaniji mora biti onaj oblik koji prati procesiju s evanđelistarom. Normalno je da zbor harmonizacijom obogati i poklik i redak. Poseban prostor i za istraživanje i za pastoral jesu poklici nakon evanđelja. Nije rijedak slučaj da se ponovi *Aleluja*, oslanjajući se na spomenutu hispansku predaju.

Zaključak

Uspješnost i prikladnost pjesme mjeri se skladom i ispunjavanjem liturgijskih (obrednih) zahtjeva. U pitanjima vezanima uz *Aleluju* važno je uočiti nekoliko elemenata:

a) procesiju koja nije puko premještanje do ambona;

b) postojanje čvrstoga ambona koji simbolički izražava i ostvaruje teologiju "dvaju stolova", a ne samo podlogu za knjigu, pretvarajući semantičko težište kamena s kojega anđeo naviješta Kristovo uskrsnuće u težište koje u prvome planu vidi govornicu;

c) evanđelistar koji dolično predstavlja Krista; stoga ga se časti kađenjem i ljubljenjem, a može ga se pokazati zajednici; to ne smije biti obična knjiga, listići ili neka vrsta "džepnih misala".

To su preduvjeti i okviri za glazbeno ostvarivanje izražaja. Nadamo se da baš glazbeni poticaji mogu u zajednicama probuditi ono što je uspavano i nedostatno vrjednovano.

Za redak unutar *Aleluja* postoji prostor slobode koji ne preslikava točno biblijski tekst. On je također u skladu s obrednim programom, te se tekst u svojem izražaju "prilagođava" zahtjevima slavljenja.

Na glazbenoj razini ima također prostora za pokuse. Kad pjeva zbor, ostaje problem kako integrirati u pjevanje zajednicu. Procesija s evanđelistarom i *Aleluja* moraju biti vrhunac izričaja Božje Riječi, vrhunac radosti i ljepote. U zadnje vrijeme ima puno lijepih i uspješnih primjera za to, što svakako raduje, posebice ako se vjeruje da naizgled maleni segmenti mogu biti poticaj obnovi puno širih razmjera.

Pjevanje evanđelja

U obredima je prisutna i svečana procesija

od oltara do ambona. Misal to izražava na sljedeći način: "Zatim dakon ili svećenik ide k ambonu, a prate ga, ako je prikladno, poslužnici s kadionicom i svijećama." Znamo da je u starini, prije ustanovljavanja procesije s Presvetim, ta procesija s evanđelistarom bila puno svečanija.

Prema starome galskome obredniku iz 6.st. kler je pjevao: "Podignite vrata nadvratnike svoje, dižite se dveri vječne da unide Kralj slave." Obrednik tumači da s procesijom s evanđelistarom stupa i snaga Krista pobjednika nad smrću. Jednako tako mislimo na sjaj maloga ulaska u bizantskoj liturgiji. akon čini znak križa s podignutim evanđelistarom i naviješta: "Premudrost, prosti, uslišim svetago Evanđelija." "Mir vsjem"; Zbor odgovara: Slava Tebe, Gospodi, slava Tebe."

Intronizacija evanđelistara često je praćena pjevanjem himna "Trisagion". Počasti pridane evanđelistaru svijećama i tamjanom podsjećaju nas na Gospodinovo kraljevsko dostojanstvo, kao što to pokazuje i cijela zajednica stojeći na nogama i izražavajući pozdrav Riječi. Sjaj starih evanđelistara koji su bili ukrašavani okovima od plemenitih metala i bjelokosti i na kojima je često bilo drago kamenje, svjedoče isto čašćenje. Evanđelistari Crkava na Istoku pripadaju najvrjednijoj i najbogatijoj baštini iz njihovih riznica.

Konačno u svemu su važni zazivi: Slava tebi, Gospodine! i Slava (hvala) tebi Kriste! koji su izravno upućeni Kristu.

Svi ti obredi usmjereni su prema istomu značenju – navještaju Riječi, a osobito evanđelja. Taj navještaj ne može biti sveden na jednostavno čitanje povijesti Božjega naroda u starome i Novome Zavjetu niti na jednostavno sjećanje prošlih događaja. Navještaj Riječi je slavje, istinska proslava Krista. Njemu, Bogu kličemo, a ne lekcionaru ili evanđelistaru, kad zativamo: "Slava tebi, Gospodine!"

Praksa pjevanja evanđelja u svećanim slavljima ima – mogli bismo reći – neprekinutu tradiciju od najranijih vremena. Dostatno je sjetiti se odredaba koje donose *Ordines Romani* i svjedočanstva svih drugih liturgija. U gregorijanskim kodeksima, osobito u troparima postoje i druge melodije, također diskretno razvijene.

U srednjemu vijeku sama polifonija zahvatila je određene evanđeoske perikope

(rodoslovlja, Božićna izvješća, pripovijedanje iz Betanije i dr.) te uvela – za soliste koji su recitali tekst – ukrašene kadence.

U novijim knjigama za misno slavje na latinskome sačuvana su tri tradicionalna tona:

a) tradicionalno recitiranje na tonu "Do" s kadencom "la-do-do-do"; *interrogatio* mijenja ton u "si" te se kadena oblikuje "la-si-do". Tipična je završna sintagma: *Verbum Domini*;

b) ton *ad libitum* uvijek je na 'do' (kadence fraze *do-la-la*)

c) ton zvan *antiquior* koji drži recitativ na podtonu *la*.

Treba razmotriti i *Ordo Cantus Passionis* (Red pjevanja Muke) kao zaseban slučaj. U toj se knjizi nude dvije sheme recitativa (prva je na do, a nalazi se već u pjesmarici iz 1917. godine; a druga je na la i pripada cistercijskoj tradiciji). Hrvatska baština ima više vrijednih ostvarenja u tome glazbenom području, što je samo polazište za daljnje razvijanje.

Dijalog koji prethodi evanđelju ima veliku simboličku vrijednost (a može biti praćen kađenjem). To isto treba reći za završni usklik.

Hrvatska baština nudi pohvalnu raznolikost s krajevnim pečatima kad je u pitanju čitanje čitanja i evanđelja. U tome smislu postoje jednostavni i svečaniji tonusi. Naše je bogatstvo u opasnosti da nestane u zaboravu, jer – iako je količinski nakon Drugoga vatikanskog sabora obogaćeno čitanje Svetoga pisma u liturgiji i napravljen važan iskorak uporabom narodnoga jezika – čini se da je osiromašeno pjevanje ili bolje, navještanje Riječi pjevanjem, budući da je iznimna rijetkost da se pjevaju čitanja, a ni evanđelje nije u puno boljim prilikama.

U tijeku je i stručna rasprava o tome treba li mijenjati zaključak čitanja i odgovor na taj zaključak. Naime, hrvatski ima i za čitanje i za evanđelje jednak zaključak: Riječ je Gospodnja. Ne treba zaboraviti da je u latinskome *Verbum Domini* – bez glagola. Hrvatski prijevod nove Opće uredbe Rimskoga misala (2000.) u br.128 nudi drukčija rješenja od sadašnjega. U br.134. donosi prijedlog promjena, jer bi hrvatski završetak glasio *Riječ Gospodnja* (dakle bez glagola) i za čitanje i za evanđelje. Odgovor

nakon evanđelja glasio bi umjesto "Slava tebi, Kriste" – "Hvala tebi, Kriste".

Bilo bi možda dobro razmisliti o pročišćavanju toga sadržaja zaziva i usklika. Neki su narodi kao mogućnost istaknuli druge odgovore kao npr.:

- Slava i hvala tebi, Kriste!
- Slava tebi, Kriste, mudrosti Očeva!
- Slava tebi, Kriste, Božja Riječi!
- Slava tebi, Gospodine, Sine Boga živoga!
- Hvala i čast tebi, Gospodine Isuse!
- Velik si Gospodine i djela su tvoja čudesna!
- Tebi slava i moć, Gospodine!
- Slava tebi, Riječi života!
- Od tvoje Riječi živimo, Kriste!

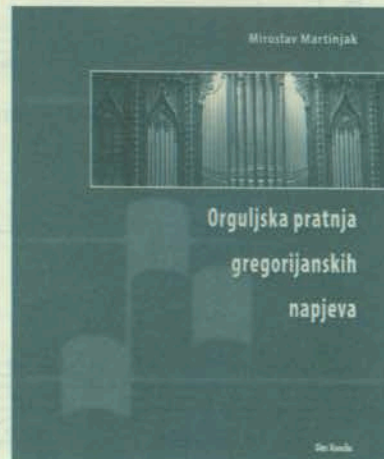
Takvim razmišljanjem i uglazbljivanjem mogao bi se uvelike obogatiti središnji čin navještaja Riječi osobito kad na raspolaganju stoji zbor. To je moguće tako da se tradicionalan odgovor (Hvala / Slava tebi, Kriste) prepusti zajednici, a jedna od ovih rečenica (ili neki njihov spoj) mogla bi biti polifonijska, zaključena melodijom Aleluja, kojom je započet obred.

BILJEŠKE

- ¹ Usp. djela koja su mi bila vodilja u ovim razmišljanjima: F. RAINOLDI, *Psallite sapienter. Note storico-liturgiche e riflessioni pastorali sui canti della Messa e della Liturgia delle ore*, CLV – Edizioni Liturgiche, Roma 1999.; L. DEISS, *Visions of Liturgy and Music for a New Century*, Collegetown, Minnesota 1996.
- ² Najiscrpniji prikaz nalazi se u: A. G. Martimort, "Origines et signification dell'Alleluia de la Messe romaine" (pretiskano i u: *Mens concordet voci* (zbornik u čast A. G. Martimorta), Desclée 1983., str. 95-122.
- ³ Među brojnim studijama o pokliku Aleluja, usp. A. Rose, *L'usage e tla signification de l'Alleluia en Orient e ten Occident*, u: *Geste set paroles dans les divers familles liturgiques. Conférences Saint-Serge, XXIVe Semaine* (1977.) (= *Bibliotheca Ephemerides Liturgicae, Subsidia* 14), CLV – Edizioni Liturgiche, Roma 1978.
- ⁴ Ovaj je posljednji zapisao: "Amen i Alleluia in omni lingua incommutabiliter dicuntur."
- ⁵ "... propter sanctiorem auctoritatem quamvis interpretari potuisset, servata est antiquitas, sicut est Amen et Alleluia." De doctrina christiana, XI. Među svjedočanstvima najranijih pisaca koji nam donose pretežito izvanliturgijsko

korištenje usp. *Traditio apostolica*, 26; Tertulijan u *De oratione*, 27 Jeronim, *Epistola Leti* i dr. Vidljivo je također obilata uporaba povezana sa psalmodijom.

- ⁶ Evo nekoliko Ordines rimske liturgije koji govore o pjevanju poklika prije evanđelja (OR I, 57; OR IV, 27; QR VI, 28; OR XV, 22 i 133).
- ⁷ Anonimno izlaganje iz 8. st. ("Primum in ordine") svjedoči baš takvu uporabu: "Ut populus laudibus Dei insistens ad sancti evangelii verba ad alia sacri mysterii officia attentior sollicitiorque existat." Remigije iz Auxerre († 908.) piše: "Hoc ante lectionem evangelicam a cantore imponitur, ut laudetur ab omnibus, cuius gratia salvantur omnes, quasi dicat: Quia verba evangelii salutem conferentia mox audituri estis, laudate Dominum."
- ⁸ Sintezu je o tome moguće naći u: F. HABERL, "Origine e sviluppo dell'Alleluia gregoriano", u: *Rivista Internazionale di Musica Sacra* (1984.; 5/1), str. 92-100
- ⁹ To je moguće provjeriti u: *Liber officialis*, I. III, c. 16, 3. On piše: "Versus alleluia tangitcantorem interius, ut cogitet in quo debeat laudare Dominum
- ¹⁰ Usp. liturgijsko-glazbenu studiju: E. JAMMERS, *Das Alleluia in der gregorianischen Messe. Eine Studie über seine Entstehung und Entwicklung*, Münster 1973.
- ¹¹ Ovdje navodim riječi Amalarija iz Metz: "O cantores, cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit (Ps 97,1). Mirabile opus, ut te vocaret, fecit, quando hoc quod totus mundus capere non potest ad hoc contractum est, ut inu no homine totum maneret et tu haberes quod imitaberis." *Missae exp. gen.*, I, 6, 5)
- ¹² Ponavljajući neke Bedine riječi, Hrabanus Maurus (De inst. cler. II, 41) piše: "A dominica septuagesimae toto tempore ieiunii usque in pascha, quo paenitentiae et corporis nostri mortificatione instari debemus, ab ista laude (= alleluia) abstinendum est, licet nullo tempore in ecclesia laus Dei desit (...). Ante pascha (...) tempus ieiunii praesentis vitae significationem tenet, quia propter peccata nostra aerumnisque cotidie affligimur."
- ¹³ O responzorijima koji su vezani uz tu službu može se čitati u Amalarija (De Ord. Antiph. 30), a za cjeloviti pregled tih obreda usp. M. Robert, *Les adieux à l' Alleluia*, u: *Études grégoriennes VII* (1967.) 69-81.
- ¹⁴ "Ut alleluia iterum revertatur ad praesentem ecclesiam cum Sponsus dignatus fuerit resurgere a mortuis." De ord. Antiph. 30,13.
- ¹⁵ Usp. *Epistola* 77; PL 22,697.
- ¹⁶ Enarratio in Ps 32,8; PL 36, 283.

Orguljska pratnja gregorijanskih napjeva

Gregorijansko pjevanje jedinstveni je repertorij liturgijskog pjevanja Katoličke Crkve rimskog obreda nastao iz liturgije i za liturgiju. Priručnik prof. Martinjaka *Orguljska pratnja gregorijanskih napjeva* osvjetljava i tumači kako i na koji način orguljama pratiti široki repertorij gregorijanskog pjevanja. Može se reći da je ovaj priručnik prvi pokušaj obrade pratnje gregorijanskog pjevanja na hrvatskom govornom području.

Priručnik je raspoređen u pet odsjeka. U uvodnom se iznose razna razmatranja i razmišljanja o mogućnostima pratnje gregorijanskih napjeva. Glavni dio namijenjen je opisu neuma, njihovoj transkripciji u današnje notno pismo te objašnjenju metode škole iz Solemna. Zatim se obrađuje primjena neakordičkih tonova i kadenca u tom stilu. U završnom se odsjeku obrađuju i drugačiji pristupi u ostvarivanju orguljske pratnje. U tekstu se objašnjava i upućuje na pravilno realiziranje pratnje, a obrazložena su potkrijepljena brojnim notnim primjerima. Priručnik u potpunosti slijedi i razrađuje teme kao i pojedine jedinice nastavnog programa navedenog kolegija, a jedino je djelo u Hrvatskoj koje donosi cjeloviti prikaz o načinu pratnje gregorijanskog pjevanja. Zbog njegova izuzetnog značenja te uspješne obrade preporučujem ga za objavu tiskom. Iz naslova poglavlja u knjizi vidi se da je prof. Martinjak obradio veoma zahtjevne teme, npr. modalitet. Priručnik prof. Martinjaka *Orguljska pratnja gregorijanskih napjeva* dobro će doći kao temeljna literatura onima koji se žele približiti toj vrsti repertorija koji je temelj europske glazbene baštine. Posebno naglašavam kako će priručnik izvrsno poslužiti studentima teoloških učilišta, Instituta za crkvenu glazbu te glazbenih akademija. Posebno će pomoći voditeljima crkvenih zborova u Crkvi u Hrvata kod pripremanja liturgijskih slavlja ili kod izvođenja duhovnih koncerata u kojima se nalaze gregorijanski napjevi.

(Iz recenzija)